

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 2.1. Филология (Синтаксис на съвременния немски език)

Тема: *Изследване валентността на названия за мярка и количество въз основа на немски съществителни имена, управляващи предлога an (корпусно базиран анализ)*

Автор: **Павлина Иванова Златева-Колева**

От доц.-д-р **Емилия Здравкова Башева-Монова**, СУ „Св. Климент Охридски“, ФКНФ, катедра „Германистика и скандинавистика“

Павлина Иванова Златева-Колева понастоящем е ст. преподавател по немски език в Технически университет, София. През 1979 г. тя е завършила гимназията с преподаване на немски език в София, през 1984 г. се дипломира в СУ „Св. Климент Охридски“ в специалност „Немска филология“ с втора специалност руски език. За научните ѝ интереси още на студентската скамейка свидетелства защитата на дипломна работа в областта на синтаксиса на немския език. От 1990 г. започва кариерата си на преподавател по немски език в ТУ, София в Департамента по чуждоезиково обучение и приложна лингвистика. Била е хоноруван асистент по немски език и по синтаксис на немския език в Софийския университет съответно към катедра „Западни езици“ и към катедра „Германистика и скандинавистика“. Научно-изследователските ѝ интереси са главно в областта на синтаксиса на немски език (номиналната фраза), освен това и в областта на лексикографията и на методиката на обучение по немски език. Осъществила е редица важни за израстването ѝ специализации при водещи учени от Германия и Австрия (напр. 2012 г. при проф. Ст. Ширхолц в университета в Ерланген, ФРГ, 1991/1993 г. при проф. П. Айзенберг в Свободния университет Берлин, 1995 г. при проф. В. Дреслер във Виенски университет). Реализирала е публикации в научни списания в България и в чужбина и в сборници от научни конференции с международно участие (14 на брой), издала е и едно учебно помагало. Приведени са данни за участие в 11 научни конференции у нас и в чужбина както и за участие в два международни и четири национални проекти. В ТУ София е заемала административна длъжност като ръководител катедра (2007 – 2012 г.), била е и член на Факултетния съвет на ДЧЕОПЛ. Член е на Съюза на германистите в България, на Дружеството на преподавателите по немски език в България и на Асоциацията за специализирано езиково обучение.

От 12.12.2016 г. е зачислена като докторант на самостоятелна подготовка в СУ „Св. Климент Охридски“ по професионално направление 2.1. Филология, докторска програма „Германски езици – Синтаксис на съвременния немски език“, отчислена е

предсрочно въз основа на завършен дисертационен труд считано от 04.12.2017 г. (заповед РД 20-1933/21.12.2017 г.).

Представеният дисертационен труд отговаря на изискванията за структура и обем към този тип научен текст. Трудът се състои от 227 страници и съдържа 8 глави, приложение, 23 таблици и 5 фигури. Това включва: заглавна страница, списък на съкращенията, съдържание, глава 1 (Увод) (с. 7 – 13); глава 2. Основни положения в теорията на валентност на съществителното (с. 14 – 39); глава 3. Теоретична основа на изследването (с. 40 – 80); глава 4. Корпус (с. 81 – 83); глава 5. Емпирично изследване на названията за мярка и количество като реktionни съществителни с предлога *an* (с. 84 – 116); глава 6. Емпирични изследвания на аргументната реализация на избрани названия за мярка и количество (с. 117 – 185); глава 7. Заключение и перспектива (с. 186 – 194); глава 7. Списък на ползвана литература (с. 195 – 202) – цитирани са 143 единици релевантна и актуална за изследването научна литература от автори предимно от германистичната лингвистика; глава Приложение (с. 203 – 227) – приложението илюстрира отделни фази на анализа. Трудът е написан на немски, оригиналното заглавие е „*Untersuchungen zur Valenz von Maß- und Mengenbezeichnungen am Beispiel deutscher Rektionssubstantive mit der Präposition an (Eine korpusbasierte Analyse)*“.

Изследването е ситуирано в областта на валентността на съществителното име в немския и с това е релевантно за актуалната научна дискусия в германистичната лингвистика, още повече, че тази област се отличава с разнородни схващания и подходи в методологията. Авторката се е осмелила да навлезе в динамична област, в която на дневен ред е възприемането на по-генерални, задължително емпирично фундирани методологични концепции. Програмен труд в този смисъл е книгата на М. Хьолцнер „Валентност на съществителното“ (2007). Напълно логично е авторката да изхожда от необходимостта от емпирично базирани изследвания за запълване на празнините в граматичната информация в тази област. На тази основа тя разглежда настоящето корпусно базирано изследване като принос към изследването на валентността на съществителните имена. Обект на анализа са съществителни в писмения съвременен немски език, означаващи мярка и количество и управляващи предлога *an*, напр. *der Grad an Autonomie*. Като цел на изследването се формулира доказването на тези съществителни като носители на валентност (по Якобс 1994 и Хьолцнер 2007), както и качествен и количествен анализ на реализациите на аргументите на избрани представители от тази група.

Формулирани са следните специфични въпроси на изследването (с. 9-10): 1. Диференциране на атрибути с управление на предлога *an* от атрибутивни адвербиални пояснения със същия предлог; 2. Установяване степента на свързване между реktionното съществително и управлявания предлог (*Bindungsstärke*); 3. Съществува ли връзка между степента на свързване на реktionното съществително с управлявания

предлог *an* и аргументните реализации; 4. Степен на реализация на аргументите на съществителните; 5. Фиксиране на синтактичните реализации на аргументите и в числово отношение; 6. Каква е ролята на унаследяване на валентността; 7. Възможности за субституция на предлога; 8. Има ли аналогия при съществителни със сродна семантика. Изхожда се от следните хипотези: реktionните съществителни могат да се определят емпирично (метод на Ширхолц 2001) и по електронен път; валентността на съществителните е самостоятелна система *su* генерис (релационалните съществителни имат валентност, независимо дали са производни, абстрактни или конкретни), те не унаследяват автоматично валентността от базисните глаголи или прилагателни, валентността на съществителните може да бъде описана във валентни модели, като отношенията между носителя на валентност и аргументите се представят със семантични роли. Като методи се дефинират синхронните количествени и качествени корпусни анализи, както и статистическият метод. Анализът се дефинира като лексикалистичен, т.е. „от перспективата на лексикона“ (цитиран е Велке 1988). Привежда се мнението на Тойберт (2003), че „в много ограничена степен чрез правилата на синтаксиса и словообразуването може да се прогнозира“ синтактичната форма на комплементите както и семантичното отношение между съществителното и тях (с. 11). Указва се на мнението на Виганд (1996), че рекцията (на статуса) е идеосинкретично качество и е базирана в лексикона.

При определяне методологията на изследването (глави 2 и 3) следва да се отбележи компетентността и способността на авторката да се ориентира в съвременните лингвистични теории и да извлича рационално необходимите за анализа постулати.

В глава 2 теорията на валентността на съществителното сполучливо е отразена в рамките на цялостното развитие на този граматичен модел, проследено е развитието на мултидимензионалния валентен модел (релевантни трудове са тези на Якобс 1994, Цифонун и др. 1997 и Хьолцнер 2007).

В т. 2.2. „Изследвания на валентността на съществителното“ се систематизират различните изследователски направления в тази област, като се различават три групи изследователи. Първите (напр. Херингер, Айзенберг) се противопоставят на идеята за валентност на съществителните аналогична на глагола, приведени са критики срещу тази позиция (с. 21-22). Втората група от лингвисти (Зандберг, Велке) смята, че само производни на глаголи и прилагателни и нелексикализирани съществителни имат свойството унаследена валентност. Третата група езиковеди разглеждат всички релационални съществителни като носители на логико-семантична валентност без оглед на това дали са производни или не (Бехагел, Хайдолф, Хелбиг, Тойберт, Ширхолц, Хьолцнер). Проследяват се класификации на съществителните по Бехагел (1923), Бринкман (1962), Хелбиг (1992) и др. Указва се на основния труд за

валентността на съществителното в немския, а именно: В. Тойберт, „Валентност на съществителното. Атрибутивни валентно зависими елементи и адюнкти“ (1979), обръща се внимание на спорното разграничаване на валентно зависими елементи и адюнкти. Акцентува се на реализацията на мултидимензионалния валентен модел в граматиката на Цифонун и др. (1997) в областта на глагола и в описанието на номиналните фрази (с. 26 -29).

Релевантно за теоретичната обосновка на труда се явява изследването на Ширхолц (2001), според което валентни съществителни са рекционните съществителни. Ширхолц различава конструкции с предложни атрибути (тук предлогът се управлява от съществителното, той не е предсказуем) и конструкции с атрибутивно адвербиално пояснение (предлогът не се управлява от съществителното и е с лексикалното си значение). За установяване на вида на конструкцията се използват структурни тестове, позволяващи сортиране на въпросните елементи на принципа на скаларна, т.е. прототипна принадлежност. Прототипното рекционно съществително е производно от глагол или прилагателно и управлява идентичен предлог (*Antwort auf*), прототипен пример за атрибутивно обстоятелствено пояснение е *der Ärger am Sonntag*, (с. 29 – 31).

Авторката реферира накратко полидимензионалния валентен модел за съществителни на Хьолцнер (2007), в който се различават следните валентни димензии: семантични (аргументност и съдържателна специфика) и синтактични (синтактична необходимост и специфика на формата). Един валентен кандидат се счита за валентно свързан ако е валидна поне една релация, т.е. валентността се схваща като градиран феномен. В заключение на т. 2.2. се изразява мнението, че релационалните съществителни имат валентност, т.е. тук играе роля наличието на предикативна структура, независимо дали са производни или със самостоятелен произход (с. 32). Според мен за евентуална публикация т. 2 следва да се балансира относно обема на текстовете в съответните подглави.

Като теоретично определящи изпъкват мултидимензионалният валентен модел, специфициран от Хьолцнер (2007) за съществителното, трудът на Ширхолц (2001) и статията на Тойберт (2003). Така в т. 2.2.1. авторката отхвърля критично трансформационалистичния подход и подхода с опорна глаголна фраза и подчертава релевантността на подхода sui generis (с. 35), в който валентността на съществителните се разглежда като самостоятелна система. По мое мнение, ако се вземат предвид примерите на Тойберт (2003: 830) в подкрепа на валидността на подхода sui generis (*Vorrat, Flasche, Attacke, Debatte*), би могло да възникне въпросът дали „аналогите“, за които говори Тойберт (реферирано на с. 34 на дисертацията), се изчерпват с дихотомията ‚първични‘ – ‚производни‘ съществителни.

В т. 2.2.2. авторката подчертава, че във всички класификации на съществителните (Тойберт 1979, Хелбиг 1992 и Хьолцнер 2007) се изтъква като общ признак семантичната предикация, въз основа на която съществителните притежават качеството валентност. Като такива се смятат и названията на мерки и количества, които в класификацията на Хьолцнер се отнасят към съществителните, денотиращи релации (с. 37). В обобщението на глава втора (т. 2.3.) се акцентува отново на семантичната предикация като признак, според който и разглежданите названия на мерки и количества се разглеждат като валентни съществителни (с. 39).

В глава 3 се излага пространно (на 40 с.) теоретичната основа на изследването. За такава се приема мултидимензионалният валентен модел, специфициран от Хьолцнер (2007) за валентността на съществителното, привеждат се характеристики на отделните семантични и синтактични валентни релации както и съпътстващите ги тестове. Заключва се, че разглежданите съществителни имплицират семантично едно разширение, което може да се появи като зависима номинална фраза, те са валентни носители, (с. 47). При избора на семантични роли се базира на Ван Валин/ЛаПола (1997) и Хьолцнер (2007), с. 48-49. При валентната релация съдържателна специфика се привежда инвентар от необходимите за определяне на аргументите семантични признаци. Относно свойството синтактична необходимост се излага преобладаващото мнение, че по принцип съществителните имат само факултативна валентност, но се привеждат и примери, които потвърждават и обратната теза. Като задача за емпиричната част се формулира проверяване на поведението на изследваните съществителни спрямо този аспект, с. 54. Спецификата на формата (ФОСП) включва формални свойства на валентния кандидат, които се изискват от определяемото съществително. Тази релация покрива класическото понятие рекция, при която се касае за непредсказуемо свойство. Авторката приема, че в областта на номиналната фраза е уместно да се изхожда от степени на (не)предсказуемостта и в смисъла на подхода „принадлежност по-малко или повече“ на Ширхолц (2001). Привежда се скалата на Хьолцнер, онагледяваща степените на тази релация и определяща границата на валентно зависими елементи и свободни пояснения, (с. 56).

В съответствие с Хьолцнер (2007), Цифонун и др. (1997) се изтъкват преимуществата на мултидимензионалният валентен модел (примерно що се отнася до отпадане на дихотомното разграничаване на компленти и адюнкти) (т. 3.2.), аргументността се приема за основна валентна релация, указва се на спецификата на изследваните съществителни като денотиращи релации, т.е., те семантично се нуждаят от разширение (с. 58). Важна в методологично отношение е т. 3.3, в която се реферират различаваните в Хьолцнер (2007) интрафрастични и трансфрастични аргументни реализации. Описват се потенциалните интрафрастични реализации на аргументите в преноминална и постноминална реализация. Акцентува се на класификацията на

атрибутите, като се цитират и други автори. Тук би било желателно едно по-стегнато представяне на атрибутите относно ролята им на аргументи. Таблицата за възможности за атрибуиране по Хьолцнер (2007) не специфицира аргументността (с. 68), възниква и въпросът имало ли е смисъл в нея да се внасят примери от собствения предмет на изследване. Указва се на сложните думи като възможност за реализация на аргументи като „имплицитна валентност“, тук се цитира Лаутербах (1993) (с. 67). Подробно е изложена и трансфрастичната валентна реализация, онагледена относно три вида с текстове със съществителното *Vorrat*, с. 70 - 72. Подглава 3.4. е посветена на понятията ‚рекцияно съществително‘ и ‚управляван предлог‘. Като комбинирани критерии за определяне на рекцияните съществителни от изследваната тематична група се дефинират управляемостта на предлога от съществителното, абстрактното значение на предлога и въпросът, с който се пита за предложния атрибут, (с. 80), за понятието ‚рекцияно съществително“ се привежда дефиницията от сайта Ерлингс (с. 76).

В глава 4 е характеризирани корпусът на изследването. Предимство на изследването е работата с активния виртуален корпус на Института за немски език Манхайм DeReKo (Немски референтен корпус), използвани са два архива на корпуса: TAGGED-C и W-архив на писмения език. Трудът базира на голям обем автентичен езиков материал, което гарантира достоверността на резултатите. Конкретно са използвани три немски вестника (Mannheimer Morgen, Nürnberger Nachrichten и Rhein-Zeitung) с по две годишнини (2011 и 2012 г.) с общо 175 млн. словоформи. При необходимост (при ниска честотност на съответното съществително) се използва по-голям корпус, който обхваща годишнини 2005 – 2012 с обем 668 млн. словоформи.

В пета глава се представя емпиричното изследване на названията на мярка и количество като рекцияни съществителни с предлога *an*. Предприема се филтриране на съществителните от корпуса относно два критерия: те да са рекцияни съществителни с този предлог и да принадлежат към тази тематична група, което се извършва в три фази, с. 84. Изхожда се от модел със степени на принадлежност към един от двата вида атрибут по Хьолцнер (2007) (т. 5.1.): тип 1 *die Taube auf dem Dach* и тип 2 *der Appetit auf Spiegeleier*); за различаването им от зависими от глагола предложни фрази се използват структурни тестове на Ширхолц (2001). За установяване дали дадено съществително е рекцияно с въпросния предлог се дефинира минимална граница от налични 5 релевантни примера (с. 93), което в сравнение с приведените данни от изследване на Ширхолц (2001) – там граничната стойност е 3 примера, говори за по-висока степен на прецизност и достоверност. Изчисляването на силата на връзката на предлога *an* и съществителното („*Bindungsstärke*“) се разглежда от авторката като важно за машинно четени текстове, като ориентация за изработване на програми за машинна обработка на данни и за изработване на речници (с. 98). Относно това дали даден резултат е достоен за речник („*wörterbuchwürdig*“) тя е на мнение, че

трябва да се вземе предвид както честотата на употреба, така и целта и обема на съответния речник. За някои съществителни с най-висока степен на свързване с предлога *an* (напр. *Fülle*) се предприемат допълнителни търсения в корпуса с оглед на това, че в някои речници тази рекция не е отбелязана, а се дава друга, напр. фраза с предлога *von* (с. 99-100). Подобни съпоставки на честота на употреба на различни предлози според мен биха могли да бъдат обект и на бъдещи детайлни изследвания с цел да се дадат релевантни резултати за лексикографската практика.

Статистическите резултати от емпиричното изследване на 110 съществителни са прецизно предадени в таблица 6 (т. 5.5, с. 105 – 111). В оценката на резултатите на тези данни (т. 5.6.) се обобщава, че силата на свързаност между предлог и съществително варира от 1 (установено за 11 съществителни, напр. *Dunkelziffer*, *Fülle*) до 0,0052). Със списъка на рекционните съществителни с предлога *an* се постига първата цел на изследването, а именно обособяването на тематичната група „размер, количество, число“, притежаваща валентната релация специфична форма. Подчертава се, че рекцията при съществителните е идеосинкретично, неподлежащо на прогноза качество (с. 113), както и че при девербалните производни (*Angebot*) явно се касае за отделяне на дериватите от техните основи в самостоятелна област (с. 116).

Шеста глава е посветена на установяване на аргументните реализации на 12 съществителни: *Bedarf*, *Dosis*, *Portion*, *Haufen*, *Grad*, *Dutzend*, *Million*, *Mehr*, *Weniger*, *Bestand*, *Vorrat*, *Reserve*, специфицирани относно това дали са първични („originär“) или производни (напр. *Bedarf*, *Bestand*, *Mehr*, *Weniger*) (таблица 7, с. 118). Само за *Bedarf* се приема двуаргументна структура със семантични роли ‚обект‘ и ‚експериенсер‘, останалите се дефинират като едновалентни с роля на аргумента ‚субстанция‘. В този подход проличава ясна ориентация към схващанията на Хьолцнер (2007), на места се указва на контроверзни тълкувания (Зомерфелд/Шрайбер 1983). Данните за всяко съществително отчитат реализация на аргумента в номиналната фраза (напр. предложен или генитивен атрибут, тясна апозиция, сложно съществително, подчинено изречение), и извън фразата (трансфрастични реализации). Обобщението в т. 6.4. отразява резултати като: а) висока степен на реализация на аргумента ‚субстанция‘ в номиналната фраза, диференцирана за отделните съществителни; б) различен афинитет на съществителните към определени предлози, което по мое мнение е важно за лексикографската практика; в) диференциация на съществителните в 3 групи (определени, неопределени и с преходен характер) относно допускане реализация на аргумента чрез тясна апозиция (приложение).

Глава 7 е заключителна, в нея са обобщени резултатите на изследването в теоретичен и емпиричен аспект. Сфери на приложение на резултатите според авторката са: теоретични изследвания (граматики, анализи в областта на синтаксиса и лексикона), както и лексикографията и обучението по немски език като чужд. Особено

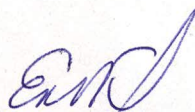
данните за установяване на реaktionните съществителни според нея могат да бъдат релевантни в областта на машинния превод (с. 193–194).

Авторефератът предава адекватно резултатите на отделните раздели на труда, отчетливо са формулирани десет приносни момента. Приведени са данни за 6 публикации по темата на изследването, които са и приложени към документацията.

Заклучение: трудът има приносен характер към изследване на валентността на съществителните от дефинираната семантична група, управляващи предлога *an*. Показана е необходимата ерудиция в актуална изследователска област и е приложен адекватен и актуален лингвистичен модел. При определяне на съществителните като реaktionни е постигната висока степен на представителност на резултатите. Като принос към изследването на строежа на номиналната фраза в немския могат да се оценят прилагането на формула за изчисляване силата на връзката между реaktionното съществително и предлога, както и резултатите от изследването на реализациите на аргументите на съществителните. Изследването е логичен етап спрямо досегашните трудове на авторката в областта на номиналната фраза в немския и в по-широк смисъл може да се дефинира като принос към методологията на изследване валентността на съществителните изобщо, чрез този анализ авторката доказва валидността на модела на Хьолцнер (2007). Релевантността на резултатите се дължи и на богат емпиричен материал, извлечен от репрезентативен електронен корпус за немския език, тук трябва да бъде подчертана компетентността на авторката за работа с електронни корпуси. Изложението се отличава с прецизност и акрибия както в отделните конкретни анализи така и в обобщаващите части. Трудът е написан на отличен немски език, характеризира се с висок научен стил.

Въз основа на изложените положителни качества смятам, че трудът напълно отговаря на изискванията за дисертационен и предлагам на уважаемото научно жури да присъди на г-жа Павлина Иванова Златева-Колева образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 1.2. Филология (Синтаксис на съвременния немски език).

02.04.2018 г.

доц. д-р Емилия Здравкова Башева-Монова